

Přechylování v překladech ze stylistického hlediska

Časopis ToP (XVII, 2006, č. 82, s. 22) uveřejnil dotaz překladatelů, co s přechylováním u nečeských jmen žen. Tazatele lze odkázat na některé zasvěcené studie věnované danému problému, srov. M. Knappová, K jazykovým a právním aspektům přechylování jmen v češtině. *Naše řeč*, 86, 2003, s. 113-119, M. Šťovíček, Přechylování příjmení a funkcí obecně – ano či ne? *ToP*, XXII, 2011, č. 101, s. 6-7. Přechylování je součástí převodu cizích příjmení do češtiny. Termín „převod“ (srov. E. Hrdinová, Překlad vlastních jmen v raných textech českého pravoslaví. *ToP*, XVII, 2006, č. 81, s. 25-27) v souvislosti s užíváním cizích osobních jmen v češtině má obecnější význam než termín „překlad“. Translatologie dosud věnovala převodu cizích proprií jen dílčí pozornost. Lze uvést práci C. Kučery, Vlastní jména v originálu a v překladu. *Translatologia Pragensia III*, 2. část. Praha 1990; nejnověji se propriím, osobním i toponymům, zejména z hlediska ruštiny, podrobně věnuje J. Opalková, Mediácia interkultúrnej komunikácie II. Súdny prekladateľ. Prešov 2012). Rozbor užívání proprií v písemných i ústních projevech ukazuje, že jsou složkou textu, která jakoby při převodu z východiskového do cílového jazyka vyžadovala menší pozornost a kladla menší nároky na předběžnou koncepční ujasněnost.

Pokud jde o přítomnost příznaku rodu v osobních jménech (jménech a příjmeních), existují mezi jazyky výrazné rozdíly. V germánských a románských jazycích je rodový příznak v příjmeních nulový, ve jménech je většinou přítomný, ale bývá i oslabený a někdy rovněž nulový. Francouzský úzus dokonce umožňuje pojmenovat ve společenském styku manželku celým jménem (a to i v případě, že jméno má mužský rodový příznak) a příjmením manžela, samozřejmě ve spojení s některým z analytických prostředků vyjádření ženského rodu. Kalk by v takovém případě byl v češtině prvkem neobvyklým a nejasným, řešením převodu je modulace. V slovanských jazycích je naopak rodový příznak v příjmeních většinou konstantní (kromě např. případů českých příjmení typu Janů, Krejčí, anebo nepřechylovaných typů příjmení v ruštině) a jména se vyznačují výrazným ohraničením rodové příslušnosti.

Při převodu osobních jmen z neslovanských do slovanských jazyků (a případně i naopak) vzniká tedy především problém identifikace rodu jména a potom vyjádření rodu v cílovém jazyce. O rodu mluvíme z hlediska sémantické či morfologické struktury osobních jmen, z hlediska denotátu jde o pohlaví.

Identifikace rodu jmen ve výchozím jazyce není vždy úspěšná a v cílovém jazyce se tak z mužů stávají ženy, např. Catulle Mendès (francouzský spisovatel) › Catulla Mendèsová (M. Gauthier, Renoir. Praha, 1992, str. 45), a z žen muži, např. Berthe Morisot (francouzská malířka) › od Bertha Morisota (K. Barták, Jak přišli u Marmottana o klid. 100+1 zahraniční zajímavost, roč. XXII, 26/85, str. 7). Další příklady a podrobnější rozbor srov. v K. Sekvent, Metódy prevodu osobných mien. In: Vzťahy a súvislosti v odbornom preklade. Prešov 2007.

Všeobecně lze říci, že v obdobných případech neměli autoři změn dostatečné informace o denotátech a neměli ani dostatečné povědomí o nástrahách, které klade převod osobních jmen mezi typologicky odlišnými jazyky. V izolačních (analytických) jazycích bývá rod často vyjádřen mimo osobní jméno, v bezprostředním (těsně před jménem) anebo vzdálenějším kontextu, někdy není vyjádřen vůbec a nutno ho identifikovat ze situace, ze znalostí o dané osobě. Vyjadřování rodu má celkově méně naléhavý charakter než v jazycích syntetických, v nichž je integrální součástí osobního jména (s rodovými příznaky na konci jména) a

vyznačuje se větší mírou redundance rodu. Cizí ženské osobní jméno bez příznaků ženského rodu typických pro češtinu/slovenštinu se jeví jako mužské jméno a jeho použití vnáší do českého/slovenského kontextu typologicky cizí prvky. Používání ekvivalentů slov pán, paní, slečna před jménem v cizích jazycích je spíše analytickým prostředkem vyjádření rodu nežli zdvořilostí. K analytickým prostředkům pronikajícím do češtiny s nepřechýlenými příjmeními dlužno přiřadit i nutnost užívat ženské křestní jméno v plném tvaru v řeči mluvené i psané (zde místo možné iniciály) a ustálení slovosledu podmět-přísudek-předmět.

Za základní vodítko při výběru metody převodu osobních jmen považujeme stylové hledisko. V úředních dokladech, tj. v dokladech osvědčujících identitu a osobní údaje (občanský průkaz, rodný list, oddací list, vysvědčení...), je nutné ponechat osobní jméno bez jakékoliv změny (pohlaví je ostatně v tomto typu dokladů zvlášť uvedeno anebo vyplývá z kontextu) a v nominativu. Zde se přechylování jeví jako zcela nepřípustné. V případě potřeby lze použít analytické prostředky vyjadřování rodu.

V úředních spisech (vyšetřovací, soudní...), v nichž se jména vyskytují zpravidla vícekrát, lze uvažovat o kombinaci nepřechylování (při prvním výskytu daného jména) a přechylování (při jeho opakovaných výskytech).

V odborných, vědecko-populárních a vědeckých textech požaduje Nová citační norma ČSN ISO 690:2011 užívat v bibliografických citacích vedle příjmení i plné jméno autora. To sice umožňuje identifikovat aspoň v některých případech pohlaví autora, avšak v bibliografickém soupisu použitých prací zůstane jméno autorky nepřechýlené. Jinak je tomu při zmínění jména autorky v samotném odborném/vědeckém textu. V současné praxi se jméno přechyluje a přechýlené tvary se skloňují.

V publicistickém stylu, ať mluveném či psaném, se přechylování jeví jako nanejvýš žádoucí pro zachování kultury českého/slovenského projevu a pro standardní saturaci textu rodovými příznaky. Přechýlením je sice úřední identita zkompromitována, osobnostní je však dotvořena. Nepřechýlené tvary jmen nesou výrazný rys nespisovnosti. Vlastní jména nejsou soukromým vlastnictvím nositelů, jsou součástí národního jazyka, a to včetně jmen cizího původu. V zahraniční publicistice se příležitostně vyskytují familiární tvary jmen (srov. Z. Schejbalová, Jazykové novotvary v současné francouzské publicistice. *Časopis pro moderní filologii*, 90, 2008, s. 88-91). Jejich převod nutno případ od případu zvlášť uvážit.

Umělecký styl je prostorem, v němž lze uplatnit rozličné metody převodu. Nejběžnější je zajisté opět výpůjčka včetně přechýlení. Lze říci, že nejsou tvary cizích jmen, které by se vzpíraly přijetí přípony -ová. Považujeme za vhodné ji připojit k oběma částem složeného příjmení, např. Margarete Buberová-Neumannová, Joliotová-Curieová, aniž bychom se pídili po původu či motivaci složeniny. Přechylování by se nedotklo snad jen uměleckých pseudonymů typu La Goulue, Mistinguett, Piaf. Lze použít substituci cizí podoby křestních jmen domácími podobami, a lze uplatnit i překlad ve vlastním významu tohoto slova, tedy ekvivalenci. Srov. např. ženská příjmení s komickou funkcí Lecalová, Lógrová, Triplová (B. Vian, Motolice a plankton. Český překlad Petr Kyloušek. Praha, Garamond 2004).

Karel Sekvent